

AZ OPERATÍV TÖRZS SAJTÓTÁJÉKOZTATÓI A MÉDIAHASZNÁLAT ÉS IGÉNYKIELEGÍTÉS SZEMPONTJÁBÓL

Jelen tanulmány keretei között egy több lépcsőből álló kutatás első stációjaként az Operatív Törzs sajtótájékoztatóinak mikro szintű elemzését végzem el, és elhelyezem azt a kutatás mezo és makro szintű kontextusában. Amikor társadalmi diskurzusokat elemzünk, tulajdonképpen azt vizsgáljuk, hogy hogyan adunk jelentéseket a világ dolgainak. A kutatás, lévén kvalitatív, óhatatlanul is szubjektív, értékvezérelt, valóságképe konstruált, s a vizsgált minták száma alacsony a teljes sokasághoz viszonyítva.¹ Ilyen körülmények közepette, a kutatás hitelessége a többoldalú problémaközelítés által fokozható. A jelölt médiatartalmak vizsgálatakor ezért egyrészt a műfaj kötöttségeiből indulok ki, másrészt a szövegtörzsekből, mint objektíven létezők (nyelvtanilag és képileg megformáltak és rögzítettek). Felhasználom a válságkommunikáció irodalmának alapvetéseit és a konkrét élethelyzetre, a SARS-COVID-19 világjárvány kezelésére kidolgozott nemzetközi szakmai útmutatókat.

1. A sajtótájékoztató mint műfaj

Miért kell foglalkoznunk a műfajjal? Mert mint McQuail² mondja, a műfaj a befogadóban alapvető elvárásokat támaszt. A műfaj kommunikatív események olyan osztálya, amelynek elemei osztoznak valamilyen közös kommunikációs célban.³ A cél azonban nem mindig nyilvánvaló, ezért tágra és metaforikusan értelmezve a műfajt, lehet egyfajta keretnek tekinteni, amelyben a társadalmi cselekvés kibontakozhat.⁴ Lassen úgy látja, a retorikai cél lehet szövegből származó (explicit) és kontextusból származó (implicit)⁵. E tanulmány mellett tesz hitet: műfaj bármely olyan tartalomkategória, amelynek kollektív identitását a média és a közönség is többé-kevésbé egyformán értékeli.⁶ Az identitás pedig valamifajta közmegegyezés a műfaj célját, formáját és jelentését illetően. Mind a néző, mind a pulpitus mögött álló személyek tisztában vannak azzal, hogy a napi tájékoztatók elsősorban tájékoztatási igényt elégítenek ki (de emellett kormányzati és politikai célokat is szolgálnak). Tudják a felek, hogy mi a bevett tempó, a szerkezet, a nyelvezet, mik a kötöttségek és mi az esemény valóságreferenciája (a világban dúló SARS-COVID-19 járvány). Andrew azt hangsúlyozza, hogy a műfaj értékét a kulturális hagyomány adja.⁷ Tehát az, ahogyan mi, magyarok a szabad sajtó korában, elvileg demokratikus viszonyok közepette a sajtótájékoztatókról gondolkodunk, ahogyan azt a

¹ Horváth D. Mitev A.: Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Alinea. Budapest, 2015

² McQuail, D.: A tömegkommunikáció elmélete. Wolters Kluwer. Budapest, 2015. 447. o.

³ Swales, J. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press. 1999

⁴ Swales, J. Research Genres. Exploration and Application. Cambridge: Cambridge University Press. 2004

⁵ Lassen, I.: Is the press release a genre? A study of form and content, Discourse Studies 2006; 8; 503.

⁶ McQuail, 2015. i. m.

⁷ Andrew D. Concepts in Film Theory. New York, Oxford University Press. 1984

kommunikációs szakma, (mondjuk) a rendszerváltás óta, műveli, abban részt vesz, megkonstruálja.⁸ Az egyes műfajok igenis betartják az elvárt narratív struktúrát, alapvető sémákból, témaváltozatokból merítenek. Ilyen hagyomány és elvárás például a dialogikus jelleg. Akkor érdemes sajtótájékoztatót tartani, a) ha egy hír illusztrációt igényel; b) ha a sajtótájékoztató témája közérdeklődésre tarthat számot és feltehetően újságírói kérdéseket fog gerjeszteni; c) ha a tájékoztatón fontos háttér-információkat is nyújtunk a széles nyilvánosságnak címezve.⁹

Komor korszakhatár 2020. március 19., amikor a Törzs áttért az újságírók nélküli virtuális sajtótájékoztatókra,¹⁰ és ezzel egy új, a konvenciókat felrúgó, illiberális sajtóműfajt teremtett. Egy valódi kérdések nélküli, nem interaktív műfajt. Illiberális, hiszen a sajtótájékoztató legáltalánosabban olyan esemény, amelyet az információk hivatalos terjesztése és a média kérdéseinek megválaszolása céljából szerveznek. (Jóllehet konkrét PR-kérdésekre adott válaszként is meghirdethető).¹¹ A nyilvános politikai kommunikáció szemszögéből a sajtótájékoztatók célja tisztségviselők elérhetővé tétele a nyilvánosság kérdései számára.¹²

2. A válságkommunikáció és az egészségügyi kockázati kommunikáció

A válságkommunikáció célja, hogy az adott válság tárgykörében tájékoztasson, az információkat olyan módon kommentálja és ágyazza összefüggésekbe, hogy azzal hozzájáruljon a befogadók véleményalkotásához. Segítse őket a fontossági sorrend felállításában, s az adott kérdéstről szóló tartalmakat széles rétegekhez jutassa el ösztönözve a társadalmi szintű megvitatást.¹³ Mindezt olyan további feladatokat árnyalják, mint a környezet monitorozása, a kockázatkommunikáció, a bizonytalanság-csökkentés, a figyelmeztetés, a kiürítési felhívás, az image újjáépítés, a magyarázatadás, a gyász megélése, az emlékezés, a szervezeti (és társadalmi) tanulás, a párbeszéd, a hálózatépítés és a normaállítás.¹⁴

A Törzs tájékoztatást végez, amikor közli a napi fertőzöttségi adatokat, a megtett kormányzati, rendészeti és járványügyi intézkedéseket. Normákat állít, mikor a maszkviselésre kötelez, gyakori kézmosásra és szociális távolságtartásra ösztönöz. Összefüggésekbe ágyaz, ha bemutatja a pandémia terjedésének okait, a vírusfertőzés lefolyását, a megelőzési és kezelési módokat, az egyes intézkedések okait és (várható) eredményeit, a magyar helyzetet összeveti (nemcsak statisztikai szinten) a nemzetközi tapasztalatokkal. A gyász témakörét érinti, amikor a halottak számáról beszél. Párbeszédet akkor kezdeményez, ha nemcsak teret enged a kérdéseknek, ellenvetéseknek, de megvitatathatóvá teszi a közölt információt, a válságmenedzsment lépéseit, mi több, arra

⁸ Azt lehet vitatni, hogy a sajtótájékoztató vagy sajtókonferencia maga műfaj vagy egy műfaj alfaja (alműfaj) (Lassen, 2006. i. m.), de azt nem, hogy célja a felek (információ közlő és befogadó/közönség) között a folyamatos kapcsolattartást és a legfrissebb információk átadása. Vö. Nyárády G. – Szeles, P.: Public Relations II., Perfekt. Budapest, 127. o.

⁹ Nyárády-Szeles: 2004. i. m. 134. o.

¹⁰ Egyre kevesebb érdemi információt ad ki a stúdióba bűjt operatív törzs, Magyar Narancs, 2020.03.20., <https://magyarnarancs.hu/katasztrofa/operativ-torzsa-sajtotajekoztato-m1-127966>. (Letöltés ideje: 2021.06.17.)

¹¹ <https://www.investopedia.com/terms/p/press-conference.asp>. (letöltés ideje: 2021.06.23.)

¹² Ekström, M. & Eriksson, G.: The Routledge Handbook of Language and Politics (1st ed.) 2017

¹³ Anthonissen P. F.: Kríziskommunikáció. HVG, Budapest, 2009

¹⁴ Sellnow, T. L.-Seeger, M. W.: Theorizing crisis communication, Wiley-Blackwell, West-Sussex. UK. 2013

ösztönzi az érintettek széles körét, hogy maguk is vegyenek részt a megvitatásban, artikulálják aggályaikat. Hálózatépítésre azért (lett) volna szüksége, mert a válság lokációja „a mindenütt, sehol”, nem tudjuk (széleskörű tesztelés nélkül), hogy hol és milyen intenzitással van jelen a vírus, ám bárhol jelen lehet. A fertőzések nem tartják tiszteletben a nemzeti határokat, és nem tesznek különbséget a befogadó populációk között.¹⁵ Ez azt jelenti, hogy az állampolgárok mindenféle közösségei elszenvedői a pandémiának, s ennyiben aktorai is (lehettek volna, kellett volna, hogy legyenek) a járvány megelőzésnek és -kezelésnek, szoros együttműködésben az orvosi közösségekkel és minden a védintézkedések végrehajtásában részvevő szakmacsoporttal egyetemben.

Az Egészségügyi Világszervezet a járvány kitörésétől kezdve több ízben hangsúlyozta, hogy amivel szemben állunk, az jóval több, mint egészségügyi krízis. Olyan komplex kihívás, amelynek gazdasági, társadalmi és információs aspektusa is kírívó az elmúlt száz évre visszatekintve. Nyomatékosan felhívta a tagországok figyelmét, hogy amíg az orvos-biológiai eszközök nem állnak rendelkezésre, illetve nem kerülnek mindenki számára elérhető közelségbe, addig az emberek felelős viselkedése és a közegészségügyi és szociális intézkedések betartása iránti hajlandóságuk a legerősebb fegyver a járvány megfékezésére. A harmadik hullám idején pedig rámutatott arra is, hogy a tesztek, kezelések és oltások iránti kereslet növeléséhez szükséges a közösségek elkötelezése, a proaktív szemlélet, a bizalomépítés, és természetesen az infodémia¹⁶ kezelése is. (Ez utóbbi különösen a vakcináció kérdéseit illetően kritikus.)¹⁷

Fontos kommunikációs szempontra hívta fel a figyelmet Marija Pejčinović Burić, az Európa Tanács főtitkárnak 2020. április 7-én valamennyi tagországnak megküldött segédlete, amely az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság tiszteletben tartását tette kiemelt prioritássá a COVID-19 válság idején: A véleménynyilvánítás szabadsága, ideértve az információ szabad és időben történő áramlását, kritikus tényező a média jelentési képességében a pandémiával kapcsolatos kérdésekről. A médiának és a hivatásos újságíróknak, különösen a közszolgálati műsorszolgáltatóknak kulcsfontosságú szerepük és felelősségük van a nyilvánosság időben történő, pontos és megbízható tájékoztatásában, valamint a pánik megelőzésében és az emberek együttműködésének előmozdításában. Éppen ezért a hivatalos információkhoz való hozzáférés korlátozásának kivételesnek és arányosnak kell lennie a közegészség védelmének céljával. Ugyanakkor a hivatalos kommunikáció nem lehet az egyetlen információs csatorna a világmjárványról, hiszen az cenzúrához és a jogos aggályok elfojtásához vezetne. Az újságíróknak, a médiának, az egészségügyi szakembereknek, a civil társadalmi aktivistáknak és a nagyközönségnek képesnek kell lennie kritizálni a hatóságokat és megvizsgálni a válságra adott válaszukat.¹⁸

¹⁵ IFRC, WHO, UNICEF: COVID-19 Global Response. Risk Communication & Community Engagement (RCCE) Strategy, https://www.communityengagementhub.org/wp-content/uploads/sites/2/2020/04/RCCE_Strategy_Brand_v.2.pdf, (letöltés: 2021.06.22.)

¹⁶ Az információáramlás „fertőzöttségére” utaló – David J. Rorthkopftól származó – kifejezés az információ és az epidémia/pandémia szavak összevonásával, amelyet 2003-ban a SARS kapcsán hívott életre. (<https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>, (letöltés: 2021.07.27.)

¹⁷ Risk communication and community engagement for COVID-19 contact tracing: interim guidance. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2020

¹⁸ Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis. A toolkit for member states. Information Documents, SG/Inf(2020)11, 7 April 2020 (Council of Europe), <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40> (Letöltés ideje: 2021.04.26.)

A Magyar Kormány az Operatív Törzs felállításával és az újságírók kizárásával a végeletekig központosította a kommunikációt. A központosítás nem idegen a válságkommunikáció irodalmától és gyakorlatától, sőt, egyik alapeleme az az információs kontroll érdekében, de esetünkben együtt jár az alternatív hírforrások (kórházigazgatók, orvosok, ápolók, de még az iskola-, óvoda-, bölcsődeigazgatók, egyéb szociális intézmények vezetői stb. nyilatkozattételi jogainak) és a média dokumentálási, közvetítési jogának korlátozásával is.

Urbán Ágnes médiakutató ugyanakkor már egy évvel korábban felhívta a figyelmet arra, hogy olyan időben csorbul a független média mozgástere, amikor az emberek híréhsége minden korábbinál nagyobb és idejük is jut médiatermékeket fogyasztani, hiszen otthon vannak.¹⁹

3. A kritikai diskurzuselemzés

A diskurzuselemzést a nyelvhasználat és a társadalmi valóság közti kapcsolat érdekli, és annak feltárásához döntően kvalitatív megközelítéseket használ. Hatott rá Michael Foucault a hatalommal, a tudással és a diskurzussal kapcsolatos elmélete, illetve Pierre Bourdieu munkássága.²⁰ A kritikai diskurzuselemzés (Critical Discourse Analysis – CDA) azt vizsgálja, hogyan megy végbe a társadalmi erőviszonyok kiépítése és megerősítése a nyelvhasználat által. Fókuszában a hatalmi aszimmetria, a manipuláció és kizsákmányolás áll, a strukturális egyenlőtlenségek felfedése motiválja, különösen az oktatás, a média és politika kérdéseiben. Fontos ugyanakkor számára a szöveg előállításának és befogadásának történelmi kontextusa. A CDA lényege a diskurzus összekapcsolása a társadalmi-politikai kontextussal.²¹ Alapvető eszköze a politikai beszédek retorikájának elemzése, de alapjául szolgálhat minden olyan beszéd, amely a befogadóban keltezt benyomások manipulálására felhasználható. Az elemzés mikro szinten a médiaszövegek retorikai elemzését jelenti. A CDA értelmező és magyarázó, célja, hogy túllépjen a szövegen.²²

Ez utóbbira nagy szükségünk is van, hiszen kiinduló hipotézisünk az, hogy a tájékoztatók – mint szövegek, nyelvi konstrukciók – meglehetősen szegényesek, egy kaptafára készültek, redukáltak. Nyilvánvalónak tűnik a cél: a lehető legkevesebbet a lehető legszemélytelenebbül mondani. Nem mondani semmi olyat, ami később támadási alappal szolgálhat bármely közvéleménycsoport számára. (A CDA részben erre kíván rámutatni a maga eszközeivel.)

Hogyan lehet túllépni a szövegen? Részben úgy, hogy megnézzük a szöveg környezetét, amelyre a CDA maga is buzdít. Fiske²³ kiemeli a műfajok intertextuális jellegét, vagyis számolnunk kell a Kormányinfóval és a miniszterelnök péntek reggeli rádió interjúival is. Sőt, az M1-es közszolgálati televízió csatorna hírműsorai és You Tube csatornája, a kormányzati Koronavírus tájékoztató oldal, annak Facebook oldala és a

¹⁹ Bogatin B.: Türel-e a független sajtó a koronavírusról?, MÉRCE, 2020.03.26., <https://merce.hu/2020/03/26/tuleli-e-a-fuggetlen-sajto-a-koronavirust/> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

²⁰ Johnson, M. N. P. & McLean, E.: Discourse Analysis, In: Audrey Kobayashi (ed.): International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition), 377-383. o. Elsevier, 2020

²¹ Fairclough, N., & Wodak, R.: Critical Discourse Analysis. In T. A. Van Dijk (Ed.), Discourse as Social Interaction: Discourse Studies 2 (A Multidisciplinary Introduction) London, 1997. 258-284. o.

²² Jahedi, M. & Abdullah, F. S. & Mukundan, J.: An Overview of Focal Approaches of Critical Discourse Analysis, International Journal of Education & Literacy Studies, Vol. 2 No. 4; October 2014

²³ Fiske J. Television Culture, Routledge 1987.

miniszterelnök hivatalos Facebook oldala is jelentősen árnyalja a Törzs tájékoztatóinak funkcióját, üzeneteit, szükségletkielégítő jellegét. Az intertextualitás ugyanis arra hívja fel figyelmünket, hogy a szövegek adott társadalmi diskurzusban mindig válaszok előzetes szövegekre és a jövőben várható megnyilatkozások eredői²⁴. Az irányított (kormányzati) tájékoztatás fórumain túl kell azonban tekintenünk, és szót kell ejtenünk az alternatív hírfórumokról, valamint az önkéntesen szerveződő kommunikációs színterekről, azokról a szükségletekről, amelyek például az internetes mémekben manifesztálódtak (pl. „kaspó törzs”). A mezo szint a ki kommunikál kivel kérdéseit járja körül, a makro szint az intertextualitást és az interdiskurzív elemeket vizsgálja.

A CDA túlon túl szerteágazó, ezért döntéseket kell hozni, mit vizsgálunk és megindokolni a vizsgált sokaság miért alkalmas az adott társadalmi kérdés bemutatására²⁵. A tájékoztatók során a válság arcai mutatkoznak meg, közléseik a válságkezelés tükröi, de emellett a világjárvány által felvetett társadalmi kérdésekre adott magyar (kormányzati és rendészeti, valamint járványügyi) válaszok is.

Jelen tanulmány a harmadik hullám retorikai eszközeiről szól. Hipotézisünk, hogy egy redukált, kvázi futószalagon érkező közléssorozattal állunk szemben, amely a kezdeti (első hullámban alkalmazott) retorikai eszközökből is veszített, eltűntek belőle az érzelmi szálak és a színes elemek. Annak ellenére alakult ez így, hogy a WHO felhívta a figyelmet, hogy az első két hullám megpróbáltatásaiban és bizonytalanságaiban megfáradt polgárok kockázat-tudatossága csökken, és egyre kevésbé bíznak a kormányzati intézkedésekben. Ilyen körülmények közepette a statisztikai adatok mechanikus közlése inkább fokozza fásultságukat, mintsem segíti az aktív-cselekvő részvételt, az egészségkereső viselkedést (health-seeker behaviour).²⁶ Ha a nyelvi közlések nonverbális síkját nézzük, akkor is kiütözkönek a monotonitás, unalom, a valódi tartalom hiányának jelei. (Beszédtempó, beszédsszünetek, hangszín, intonáció, mimika stb.)

3.1. A minta

A harmadik hullám 5 teljes tájékoztatóját²⁷ elemeztem, összesen 75 percnyi felvételt. Célzott (és rétegezett) mintavétel történt annyiban, hogy a harmadik hullám minden hónapjából egy közlés került a mintába és a hét munkanapjainak mindegyikéről választottam véletlenszerűen 1-1 tájékoztatót. A legrövidebb sajtóanyag 6 perc 59 másodperc hosszúságú volt, a leghosszabb 27 perc 28 másodperc. A mintába került tájékoztatók mindegyike 2 vagy 3 személy részvételével valósult meg: Gaál Kristóf alezredes és/ vagy Kiss Róbert alezredes, valamint dr. Galgóczi Ágnes vagy dr. Müller Cecília tájékoztatták a közvéleményt. (Külön vizsgálat tárgyai lehetnek azok a tájékoztatók, ahol az állandó tagokon kívül megjelenik valamely szakértő vagy politikus.) Szerencsés összetételű a minta annyiban, hogy így a kormányzati válságkommunikáció állandóságát és folytonosságát adó elemek koncentráltan vannak jelen a vizsgált médiaszövegekben. Amit elemzünk, nagyon is tipikus volt 2021 januárja és májusa között.

²⁴ Fairclough, N.: Intertextuality in Critical Discourse Analysis, *Linguistics & Education* 4. 1992. 269-293. o.

²⁵ Wodak, R. & Meyer, M. (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*, (1st ed.). SAGE Publications, Ltd

²⁶ WHO, 2020. i. m.

²⁷ 2021. január 11., február 4., március 19., április 6., május 5.

4. A mikro szintű elemzés

Szöveg szinten releváns, hogy mik a szöveg tartalmi fókuszpontjai, kik a cselekvők, milyenek az állítmányok, milyen a tagmondatok kapcsolódása, figyelmet érdemelnek bizonyos szófaji kérdések, szövegen belüli és kívüli utalások, a rámutatások és az idősíkok például.²⁸ Előbbiekből kiemelem, ami mint karakterjegy jelen van az Operatív Törzs tájékoztatóiban, és a befogadó számára relevanciával bír (például, hogy megszólítva érzi-e magát, megkapja-e a WHO által ajánlott, a fásultságot legyőzni képes, bevonó, párbeszéd alapú, sokcsatornás kommunikációt).

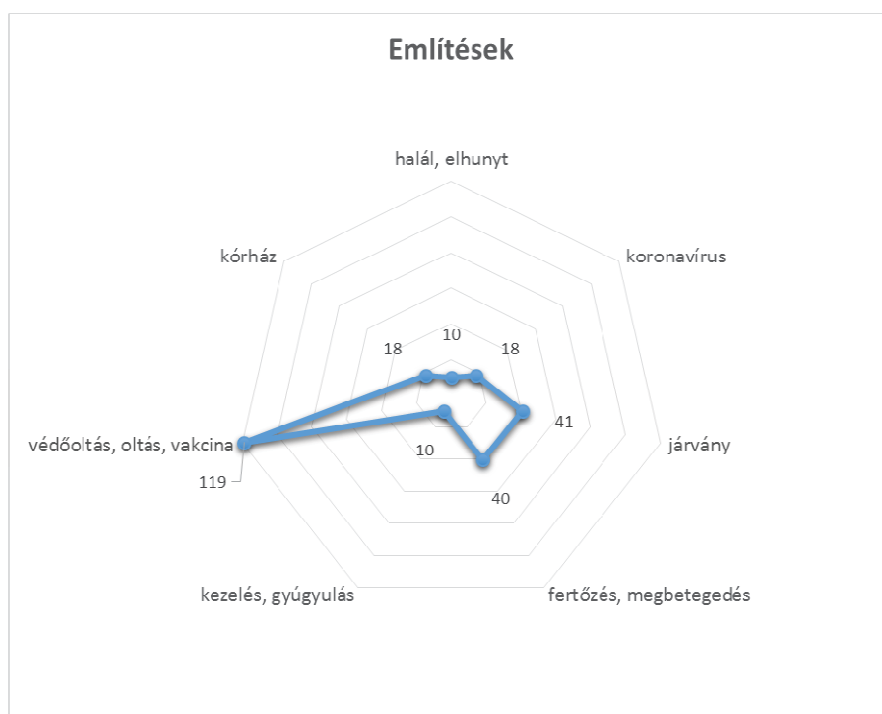
A mikroszintű elemzés igen fegyelmezett szakzsargont és a tények statisztikai adatként történő interpretálását mutatja. Mint médiaszövegek a tájékoztatók igen „szárazak”, kevés az illusztráció (kizárólag a rendőri intézkedések és a fertőzőségi statisztika adatsorai kerülnek kivetítésre), a Törzs nem él a multimédiában rejlő lehetőségekkel (vágóképek, filmbejátszások, számítógépes animációk, dinamikus infografikák stb.). A kameraállások és plánok²⁹, ha változnak is, a néző pusztán beszélő alakokat, beszélő fejeket (zömmel felsőtesteket) lát.

A Törzs tájékoztatóinak tematikáját a harmadik hullámban egyértelműen a védőoltások és az oltakozás uralta. Elsikkadtak azok a kérdések, amelyekben a magyar kormány nemigen tudott fényes eredményeket felmutatni, mint a kezelések és gyógyulások kérdése. Nem hallottunk róla, hogy világviszonylatban milyenek a magyar egészségügyi adatok, a halálozások, milyen kezelések elérhetőek, azok mennyire válnak be az egyes fertőzötteknél stb. S bár megjelentek az újabb és újabb vírusvariánsok is, egyre kevesebb szó esett a betegség (változó) tüneteiről, lefolyásáról. Egyértelműen a politikai pr célok köszönnek vissza a tematizálásban – oltási sikerkommunikáció –, miközben az áldozatok száma soha nem látott mértékben nőtt, s világviszonylatban is a legmagasabbak között volt. Az ellenség, a vírus (18), a járvány (41), a megbetegedés (40) mindvégig hangsúlyosan jelen van, de azt már korábban (a második hullám végén) „levittük a birkózószőnyegre”.³⁰

²⁸ Adamik T. – Jászó A. A. – Aczél P.: Retorika, Osiris Kiadó. Budapest, 2004.

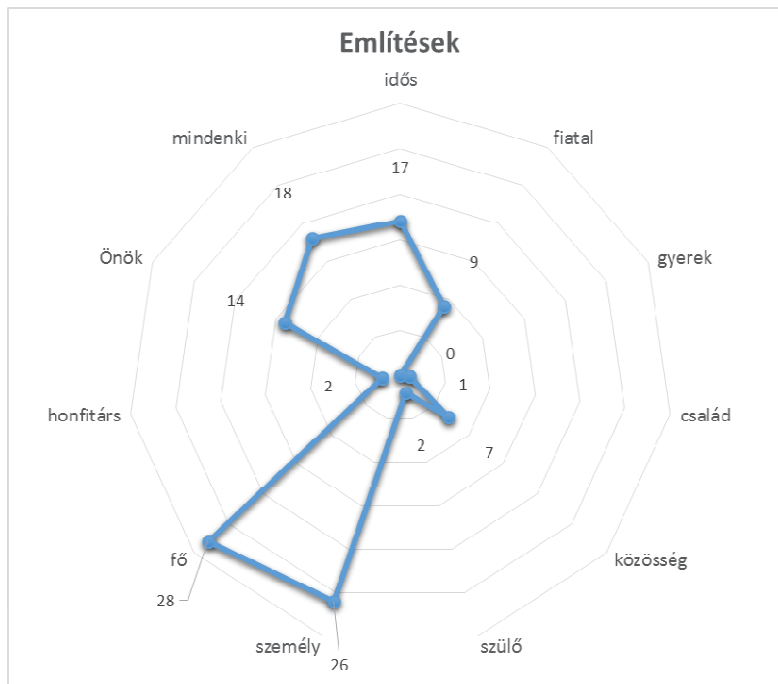
²⁹ Totál plánnal indít, seconda tér át, szóátadásnál vagy beszélőváltásnál megint totál plán, aztán second, lezárásként totál plán, esetleg újságírói kérdések beolvasásakor „amerikai jellegű” plán (térdtől mutatva csak az egyik résztvevőt, itt oldalsó kameraállás általában).

³⁰ Orbán Viktor: A vírust levittük a birkózószőnyegre, 24.HU, 2021.01.03. <https://24.hu/belfold/2021/01/03/orban-viktor-kossuth-radio-interju/>, (Letöltés ideje: 2021.07.22.)

3. sz. ábra: A tájékoztatók tematikája

A közléseket áthatja a deperszonalizáció. Az intézkedések és tájékoztatás alanyai (tárgyai!) a közlésekben legtöbbször mint fő (28) vagy személy (26) jelennek meg (... személylssel szemben intézkedtünk...; személyt vontunk ellenőrzés alá...; ... személyt találtunk a vendéglátó helyiség mosdójában...;). A személynek és főnek nincs neme, életkora, társadalmi szerepe, a távolságtartás jótékony homályába vész. A rendészetben cél, az otthon tízedik hónapja bezárkózva élő állampolgár számára az adójából elherdált idő és pénz, amit a képernyőn lát. Személyek, akik a híradásokban statisztikai adattá silányultak, éppen ezért teljességgel hidegen hagyják őt. Egy kivétel van a járványügyi adatok ismertetése, amikor is az elhunyt, bárki legyen is, „többségében idős, krónikus beteg” -gé válik, nyelvi szinten. Két alkalommal a honfitársunk lexéma is feltűnik. Illetve a harmadik hullámban megtörténik a fiatalok említése. A gyermekeket a vizsgált öt tájékoztatóban egyszer sem említik, a családról 1 ízben esik szó. Közepes gyakorisággal fordul elő az ugyancsak személytelen, általános mindenki (18). Az ágensket illetően a tájékoztatók inkább szólnak a közlői oldalról, mint a befogadóról, ezt tükrözik a rendőrök (44), orvosok (33), munkatárs (8) lexémák előfordulásai. A tájékoztatók befogadóit 14 alkalommal szólítják meg a közlők (Önök), de ebben benne vannak a köszönések (megnyitás, elköszönés) is. Joggal merül fel a kérdés, kihez is szólnak a tájékoztatók, ha az állampolgárral szemben sokkal több szó esik a rendőrökről és az orvosokról. A hagyományos sajtótájékoztatóban komoly szerep jut az újságíróknak, a vizsgált mintában négyszer kerülnek említésre, amikor a tájékoztatóban áttérnek az előre megküldött kérdések ismertetésére (Most az újságírói megkeresésekkel folytatjuk.).

4. sz. ábra: Aktorok a tájékoztatókban

Ugyanakkor a teljesen neutrális sajtóközlés (távolságtartás) kívánalmainak ellentmond a birtokos személyjelek és az igei személyragok használata (a cselekvő igéknél): rendőreink, kollégáim, intézkedtünk, döntöttünk, hoztunk döntést, hajtottunk végre. (Ahol megint a rendészeti professzió hatását érezzük tetten: bajtársiasság, közösségvállalás, csapatszellem, testület képviselője.)

A kulcstémák és ágensok jelenléte és aránya azért döntő fontosságú, mert a médiaüzenetek (nem befolyásolják) hanem megteremtik a valóságot a befogadó számára. Egy szűrt és torzított képet mutatnak, amiben a befogadó keresi a helyét, szerepét.³¹ A tájékoztatókban azonban a rendőrök, a járványügyi szakértők és az orvosok (illetve a kormány) valósága képeződik le, s mintha ezt nem igyekeznének a befogadó életével összekapcsolni harmadik hullámban.

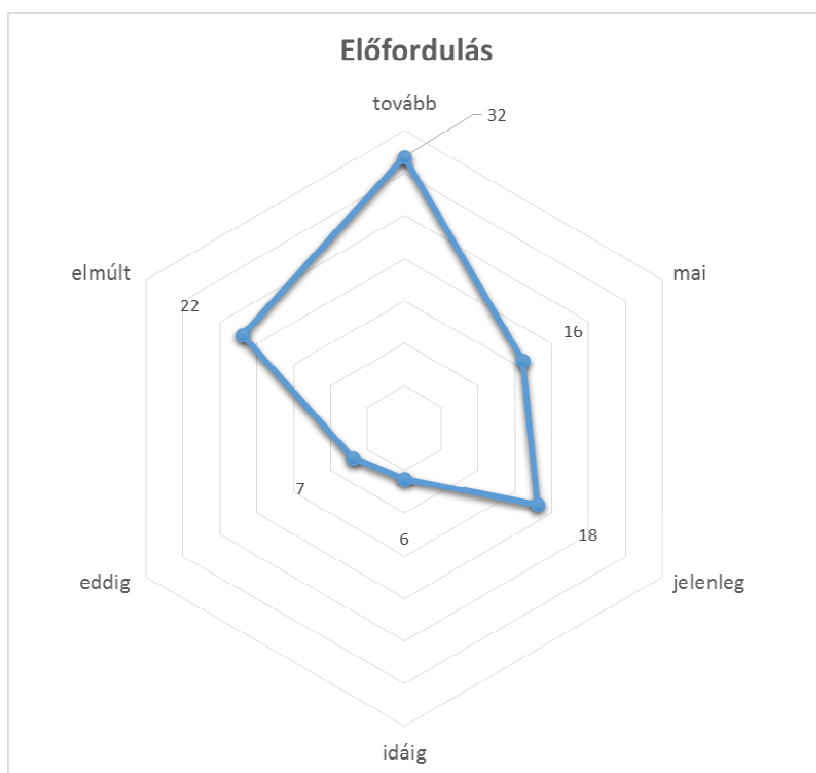
Kötőszavak vonatkozásában a rendőri rész többnyire mellérendeléseket tartalmaz, kapcsolatot teremtő kötőszavakkal találkozunk (mellérendelő kapcsolatos kötőszók): és, valamint. A következő kötőszó szinte kizárólag az így. Alárendelő kötőszavak közül a *hogy* (tipikusan: kérem, hogy; azt tapasztaltuk, hogy – 82 előfordulás) és az *akik* (vonatkozó kötőszók – 15 előfordulás) uralják a mondatokat. A névutók közül nem meglepő módon a *miatt* dominál (27 előfordulás), elsősorban a szankciók kapcsán, másodsorban az intézkedések és döntések indoklásaiban (rendőri és egészségügyi kockázati kommunikációban is). (Ahol – 5; ezért – 7; azért – 4; de – 9 mind a járványügyi és nem a

³¹ Aczél P.: Médiaretorika. Magyar Mercurius. Budapest, 2012

rendészeti szövegegységben; azonban – 1 előfordulás.) Mindez azt mutatja, hogy a konkrét intézkedések indoklásában merül ki a közlés.

Szociális deixiseket³² nem meglepő módon a megnyitáskor, szóátadásoknál és lezárásnál találunk (rangok, címek, beosztás megjelölése és a konkrét megszólítások). Ez főként a műfaji kötöttségekből és sematikus tartalmakból eredő jelenség. Nem jelennek más kapcsolati relációk, csak, amit a tájékoztatót tartó személyek egymás vonatkozásában megtestesítenek. Az időre vonatkozó deixisek (rámutatások), a folyamatosság és folytatólágosság túlhangsúlyozásához vezetnek. Az időbeli előre és visszaulások (anaforák és kataforák) a nyelvhelyesség rovására is hemzsegnek a szövegekben. Döntően az „ez idáig”, „továbbra is”, „folyamatosan” formákkal találkozunk. Pl.: „A koronavírus-járvány elleni további sikeres és eredményes védekezésünk folytatása és az eddigi védekezési eredményeink megőrzése érdekében...”

Egy szerkezetben/tagmondatban találjuk meg az előre és hátraulásokat, a határozószókat, ragokat és jeleket együttesen. Ettől az egész szöveg olykor olyan is, mint egy massa, se vége, se hossza történet, ami, ahogy a WHO fogalmaz, a járvány többedik hullámában már felőrli az állampolgárok együttműködési készségét, elővigyázatosságát. Az idődimenzióban (mint ahogyan azt az alábbi ábra mutatja) a jelen és a jövő a hangsúlyosabb, mint a múlt.

5. sz. ábra: Az időre vonatkozó deixisek

³² Adamik et al. i.m.

Az adat nem egyenlő az információval, s ez a legfőbb problémája a tájékoztatóknak. Adatot szolgáltat, információt nem. Az adatok önmagukban nem értelmezhetők, a visszakereshetőségük nem biztosított, értelmezésükhöz, megítélésükhöz az állampolgárok támpontokat a Törzstől nem kapnak. A koronavírus tájékoztató oldal nem tartalmaz visszakereshető adatbázist. A tisztí főorvos asszony által tett olyan megjegyzések, mint „Ez egy nagyon fontos szám.” vagy „Mindezen adatok nagyon fontosak.”, nem sokat tesznek hozzá az befogadók eligazításához.

A fentiek kapcsolandók össze a befogadók kognitív szükségleteivel úgy, mint megismerés, tudás, kompetencia. Amely feltételezi az információk olyan interpretálását, hogy abból ok-okozati összefüggések, rész-egész viszony, relevancia stb. kihámozhatók. Mint a nyelvi elemzés rámutatott explicit magyarázatok a rendőri összefoglalókban csak kivételesen, a kiragadott illusztratív példáknál jelennek meg úgy, mint: *„Önmagában ez még nem jelentős esemény lenne, de sajnálatos módon ismételtén vissza kellett mennünk ebben a magánlakásban, mert a figyelmeztetés, illetve a szabálysértési szankciók ellenére tovább folytatták a csendháborítást, illetve a kijárási tilalom megszegését, így valamennyi személyt a 13. kerületi RKP-ra előállítottuk.”* (részlet az április 6-ai tájékoztató szövegéből).

A hivatalos tájékoztatóktól idegennek tűnhet érzelmekről beszélni, csakhogy száz éve nem látott multidimenzionális válságról beszélünk, amely a Föld minden lakóját érinti, s amely komoly veszteségeket okozott (és okoz e napokban is) világszerte. A hírközlés médiaműfajait pedig az a követelmény köti, hogy különítsék el a tényeket a kommentároktól és nem az, hogy ne kommentálják a tartalmakat, ne befolyásolják (orientálják) a befogadókat. Az adatok szólnak a veszteségekről, de ennek érzelmi oldala mindvégig mellőzött. Bár az áldozatok (fertőzöttek és elhunytak) száma a harmadik hullámban várakozáson felül magas volt, az együttérzés, gyász hangjai nem változtak, az emberi együttérzés standard mondata mindvégig változatlan: *„Az elhunytak hozzátartozóinak ezúton nyilvánítjuk együttérzésünket.”*

5. Összegzés: avagy minek is vagyunk a tanúi?

1. Amit Zsolt Péter úgy hív, más professziók behatolása a médiaprofesszióba és médiaetikába³³ (a politika, a rendészet és a járványügy). Ennek során a média értékeivel nem egyező, sőt ütköző értékek is beszivároghatnak a hírközlés folyamatába (mint ahogyan meg is teszik).
2. A befogadó a közlések nyelvi megformálása miatt nem érzi, nem is érezheti megszólítva magát. Személytelenítve van, ahogy embertársai is, ráadásul közösségeiből kiszakítva jelenik meg (fő és személy). A közlések ennyiben nem alkalmasak a közösségek elkötelezésére és a társadalmi szolidaritás előmozdítására. Az elszemélytelenítésben azonban benne rejlik a rendőrszakma alapvető értékrendje: „Elfogulatlanul jár el nemre, korra, állampolgárságra, etnikai hovatartozásra, vallási és politikai meggyőződésre, társadalmi és vagyoni helyzetre tekintet nélkül.”³⁴ Neki tehát fő vagy személy, akivel szemben intézkedik.
3. A tájékoztatók nem reflektálnak a befogadók érzelmi szükségleteire (gyász, kötődés), információk helyett inkább adatokat közölnek. Az adatok értelmezésében

³³ Zsolt, P.: Médiaetika – funkciói, elmélete, gyakorlata, EU-Synergion, Vác. 2003.

³⁴ Részlet a Rendőri Hivatás Etikai Kódexéből. <http://www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/altalanosan/a-rendori-hivatas-etikai-kodexe>, (Letöltés ideje: 2021.07.30.)

érdemi támpontot nem kapnak a befogadók, cselekvési kompetenciájuk, kockázattudatosságuk növelésére így a közlések kevésbé alkalmasak. Nem jelenik meg a járvány hétköznapjainak valósága, (hiszen az újságírók ki vannak tiltva a „válság helyszíneiről, forgatási engedélyük nincs), nem válik élővé.

4. A tájékoztatók a legkevésbé élénk üzenetekkel operálnak.³⁵ Az illusztrációk majdnem teljes hiánya, a monotonitás, a statisztikai adatok mindennapos, ám mechanikus közlése állandóságot ad a tájékoztatóknak, stabilitást sugall, de komoly kockázati tényező, amikor a befogadók már belefásultak a megszorításokba. (Szükség mutatkozna tehát az élénk üzenetekben rejlő meggyőző erő kiaknázására.)
5. Bár, a harmadik hullám tájékoztatóit a vakcina-kérdés dominálja, a nemzetközi ajánlásoknak megfelelő, a vakcinák, a gyártók és az egészségügyi személyzet (illetve a válságkezelő team intézkedései) iránt bizalmat ébresztetni képes kommunikáció³⁶ nem valósul meg.
6. Politikai célokat kiszolgáló kommunikációt látunk anélkül, hogy a tájékoztatókban explicit politikai üzenetek megjelenének. Erre a tartalom (kulcstémák), a forma, a használt (nem politikai) lexémák és az említés hiányok (elhallgatások) referálnak.

A kutatás a mezo és makro szint elemzésével folytatódik. Az itt közölt eredmények részeredmények, és további megerősítésre várnak az intertextuális és diszkurzív szint kibontása során.

³⁵ Aczél, 2012. i. m.

³⁶ Covid-19 vaccines: safety surveillance manual. Geneva: World Health Organization; 2020b.